

Valet 2018

– en utvärdering av valet till riksdagen, kommunfullmäktige och landstingsfullmäktige 2018 i Danderyds kommun

2018-10-22

**DANDERYDS
KOMMUN**

Innehållsförteckning

Inledning	2
Valdeltagande	2
Vallokaler	3
Kritik mot vissa vallokaler.....	3
Lokalansvariga.....	4
Utrustning, valmateriel och matleveranser	4
Valsedelställen.....	4
Karta över valdistrikt och vallokaler.....	5
Röstlängder.....	5
Matleveranser.....	5
Leverans och hämtning av materiel till vallokalerna.....	5
Röstmottagare och röstmottagning	6
Rekryteringsförfarande.....	6
Riktlinjer för rekrytering.....	6
Arvodesbelopp.....	7
Bemanningen i vallokalerna.....	7
Valsedlar	8
Valsedelsutdelning.....	8
Påfyllning av valsedelställ.....	8
Utbildning	8
Förtidsröstningen	9
Antal röstande.....	9
Öppettider.....	10
Valdatasystemet.....	11
Bemanning av förtidsröstningen.....	11
Transport och förvaring av mottagna förtidsröster.....	11
Ambulerande röstmottagning.....	12
Förtidsröstning i särskilda lokaler.....	12
Valdagen	13
Onsdagsräkningen	13
Sammanfattande slutsatser att ta med inför kommande val	14

Inledning

Den 9 september 2018 var det val till riksdagen, kommunfullmäktige och landstingsfullmäktige. Som lokal valmyndighet var valnämnden ansvarig för valets genomförande i Danderyds kommun. Arbetet med valet påbörjades i januari 2018 och avslutades i oktober samma år i och med att denna utvärdering lämnades till valnämnden.

Utvärderingens syfte är att utveckla valprocessen inför kommande val och allra främst det stundande valet till Europaparlamentet den 26 maj 2019. Det är oerhört viktigt att ta tillvara på de erfarenheter som gjordes under årets valarbete för att föra vidare och vidareutveckla sådant som fungerade väl men också för att lära av de misstag som gjordes. Relevanta moment i valprocessen kommer därför att gås igenom med fokus på lärdomar som kan tas med inför det kommande valåret.

Till grund för utvärderingen ligger dels de erfarenheter som inhämtats av valnämnden och kommunledningskontoret under valet och dels den enkät som skickades ut till samtliga röstmottagare som tjänstgjorde i valet. Enkäten bygger dels på en betygsättande del (där 1 var det lägsta och 5 det högsta) gällande olika moment, dels en kommentarsdel med utrymme för att utveckla synpunkter närmare. 63 procent av röstmottagarna som tjänstgjorde i vallokal på valdagen besvarade enkäten medan 60 procent av röstmottagarna som tjänstgjorde under förtidsröstningen besvarade den enkät som särskilt rörde förtidsröstningen.

Valdeltagande

I valet till riksdagen, kommunfullmäktige och landstingsfullmäktige 2018 steg valdeltagandet i Danderyds kommun i samtliga val med omkring en procent jämfört med 2014.

RKL-val	Riksdagen	Kommunfullmäktige	Landstingsfullmäktige
2014	90,74 %	89,21 %	88,91 %
2018	91,92 %	90,20 %	90,02 %

Denna ökning var en del av en rikstäckande trend. Ökningen var dock lägre i Danderyds kommun än riksgenomsnittet.

Område	Riksdagen, skillnad mot 2014	Kommunfullmäktige, skillnad mot 2014	Landstingsfullmäktige, skillnad mot 2014
Danderyd	+ 1,17 %	+ 0,98 %	+ 1,11 %
Samtliga kommuner	+ 1,38 %	+ 1,28 %	+ 1,31 %

I likhet med 2014 var valdeltagandet 2018 som högst i valdistriktet Västra Enebyberg med 91,7 procent och som lägst i Inverness med 77,3 procent vilket dock var en anmärkningsvärd ökning på 4,3 procent.

Danderyds kommun hade 2018 landets sjätte högsta valdeltagande i kommunalvalet. Detta kan jämföras med 2014 då Danderyd låg på fjärde plats.

Vallokaler

Under våren 2018 inspekterade kommunledningskontoret de vallokaler som nyttjades under valåret 2014. Samtliga bedömdes vara förenliga med vallagens krav ifråga om lokalisering, tillgänglighet, värdeneutralitet, avskildhet och öppethållande. Då de även i övrigt ansågs väl lämpade för röstmottagning beslutade valnämnden att nyttja dem även i årets val.

Distrikt	Namn på distrikt	Vallokal
1	Gamla Enebyberg	Brageskolan (matsalen)
2	Sätra äng	Baldersskolan (fritidshem 1)
3	Klingsta	Danderydsgården (stora salen)
4	Kevinge Strand-Charlottenberg	Kevingskolan (matsalen)
5	Kevinge-Mörbyskogen	Fribergaskolan (matsalen)
6	Berga-Rinkeby	Danderydsgården (lilla salen)
7	Mörby	Mörbyskolan (caféet)
8	Nora	Baldersskolan (fritidshem 2)
9	Anneberg	Brageskolan (musiksalen)
10	Norra Djursholm	Norra Åsgårds förskola
11	Mellersta Djursholm	Vasaskolan (matsalen)
12	Djursholms Ekeby	Ekebyskolan (slöjdsalen)
13	Långängen-Tranholmen	Långängsskolan (fritidshem)
14	Stocksund	Idalagården
15	Svalnäs	Svalnässkolan
16	Södra Djursholm	Kornvägens förskola
17	Djursholms Ösby	Ekebyskolan (matsalen)
18	Sikreno	Marina Läroverket (Flaggskeppet)
19	Inverness	Stocksundsskolan (biblioteket)
20	Västra Enebyberg	Träffpunkt Enebyberg (öppna förskolan)

Av enkäten framgår att röstmottagarna i allmänhet fann att vallokalerna lämpade sig väl för röstmottagning. Det genomsnittliga betyget var 4 av 5 möjliga.

Kritik mot vissa vallokaler

Bedömningen är att samtliga lokaler får anses fungera tillräckligt väl för röstmottagning sett till vallagens krav och lämplighet i övrigt. Med detta sagt finns det dock anledning att vara kritisk i vissa hänseenden.

Det främsta exemplet är Träffpunkt Enebyberg vid Enebytorget. Vallokalen ligger i Träffpunktens källarvåning med entré på baksidan mot Cedervägen. Lokalen nås också via ingången mot Enebytorget vilken dock förutsätter att man tar trappa eller hiss till källarplanet. Oavsett vilken entré som används är det nödvändigt att ta sig genom en korridor för att komma till vallokalen.

Vallokalen ligger i det distrikt som har högst valdeltagande i kommunen samtidigt som antalet väljare är över genomsnittet med drygt 1 300 stycken. Detta i kombination med något snäva utrymmen, både vad gäller själva vallokalen och korridoren som leder fram till den, ledde till att det kontinuerligt under valdagen uppstod köbildning och trängsel vilket innebar påfrestningar för både väljare och röstmottagare. Av denna anledning fanns det inte tillräckligt med tid för att granska förtidsrösterna innan röstmottagningen avslutades klockan 20.00.

Ytterligare en komplicerande omständighet är att byggnaden delas med Svenska kyrkan. Därmed har vallokalen sådan religiös anknytning som enligt vallagen bör undvikas. Valnämnden valde dock att göra ett avsteg från kravet inför valet med hänsyn till vallokalens tillgänglighet, helt i enlighet med vallagens bestämmelser.

Sammantaget leder anförda omständigheter till bedömningen att ett alternativ till Träffpunkten bör ses över inför valet 2019.

En annan kritik gäller de vallokaler som inte bara delar samma byggnad utan också samma entré såsom vallokalerna i Baldersskolan, Brageskolan och Danderydsgården. Av förklarliga skäl uppstår mer trängsel och köbildning när fler väljare ska ta sig till samma ställe. Detta märktes särskilt på Danderydsgården och Brageskolan där köerna tenderade att flyta ihop varför de krävde större arbetsinsats för att hållas under kontroll. Dessutom uppstod en viss förvirring bland väljarna om vilken kö som var den rätta.

Lärdomen inför kommande valår blir att vidta fler åtgärder i syfte att upprätthålla en god ordning i de vallokaler som delar entré. En sådan lösning kan vara att ordna skilda entréer där det är möjligt. Andra åtgärder kan bestå av nyttjande av avspärningar mellan köerna och tydligare skyltning.

Kommunledningskontoret bedömde inför valet att samtliga vallokaler uppfyllde vallagens krav om tillgänglighet för funktionsnedsatta väljare. Denna uppfattning delades av röstmottagarna som i enkätsvaren gav ett gott betyg: 4,4 av 5 möjliga. Inga incidenter inträffade heller med funktionsnedsatta väljare.

Lokalansvariga

För varje vallokal utsågs en lokalansvarig som arvoderades särskilt av valnämnden för arbetsinsatsen. Syftet med att ha en lokalansvarig för varje lokal är att ha alltid ha en kontaktperson som är tillgänglig under hela valhelgen och som kan lösa frågor om låsning och larm. Andra förekommande arbetsuppgifter är att bistå med möblering och omhändertagande av skräp.

Det är en betydande fördel att ha en lokalansvarig på plats då det ofta uppstår praktiska frågor kring lokalen. Rollen är därför fortsatt relevant inför kommande val.

Utrustning, valmateriel och matleveranser

Röstmottagarna var i allmänhet nöjda med utrustning och valmateriel i vallokalerna. Genomsnittsbetyget var 4,4 av 5 möjliga. Mängden valmateriel förefaller ha varit väl tilltaget. Endast undantagsvis saknades materiel eller tog slut då extra leveranser utfördes av valkansliet.

Valsedelställen

Dock visade sig utrustningen i årets val vara klart bristfällig på en punkt: det hade behövts fler valsedelställen. Till varje vallokal levererades tre valsedelslådor med insynsskydd vilka tillsammans rymde samtliga partiernas valsedlar. Lådorna placerades bredvid varandra och bildade på så sätt en station där samtliga väljare skulle ta sina valsedlar.

Under ett tidigt skede under valdagen stod det klart för valnämnden att valsedelställen blev till flaskhalsar i flödet in till vallokalerna. Detta ledde till betydande köbildning med irritation väljarna och en påfrestande arbetsmiljö för röstmottagarna.

Med åren har ett ökat fokus lagts på väljarnas intresse av skydd för valhemligheten. Det har därmed ansetts som alltmer viktigt att placera valsedelställen på sådant sätt att väljare kan ta valsedlar utan insyn från den bakomvarande kön. I årets val uppmuntrades också röstmottagarna att placera

valsedelställen så att detta intresse tillgodosågs. Dessutom släpptes i regel väljare fram en åt gången till valsedelställen, helt i enlighet med valnämndens instruktion. Konsekvensen blev att det tog mycket längre tid för väljarna att få sina valsedlar vilket ledde till köbildning. Problemet var inte isolerat till Danderyds kommun; under valdagen rapporterade ett flertal medier om liknande förhållanden runtom i landet.

För att lindra trycket på vallokalerna skickade valnämnden ut extra valsedelställ till de vallokaler som begärde det. Det visade sig också utgöra en viss lösning på problemet. Slutsatsen inför kommande valår blir därför att utöka antalet valsedelställ till minst två i varje vallokal.

Vallagen stadgar inget krav på att valsedelställ ska vara avskilda. Det ska i detta sammanhang dock uppmärksammas att regeringen lagt en proposition med lagändring som föreslås gälla från och med 2019 och som innebär ett nytt krav om att valsedlar ska finnas på en ”avskärmad” plats. Om lagen antas innebär det att vallokalerna inför nästa val bör undersökas huruvida utrymmena möjliggör sådan avskärmning.

Karta över valdistrikt och vallokaler

Något som särskilt lyftes fram i utvärderingen av valet 2014 var svårigheten att hänvisa väljare till rätt vallokal när de gått fel. Under det valet användes en karta i A3-format som hjälpmedel. Denna upplevdes som alltför liten för att fylla sitt syfte.

Till årets val utarbetades en särskild karta av miljö- och stadsbyggnadskontoret i A0-format vilken tydligt märkte ut valdistriktsgränser, vallokaler, adresser och fastigheter. Responsen i enkäten var mycket god med betyget 4,3 av 5 möjliga när det gällde möjligheten att hänvisa väljare till rätt vallokal.

Därutöver hade röstmottagarna instruerats att använda en digital version av kartan som var åtkomlig över internet med en vanlig smartphone. Kartan byggde på gällande valdistriktsindelning och hade sökbara adresser och fastigheter.

Bedömningen inför kommande valår blir att båda kartorna bör användas.

Röstlängder

I årets val hade ett flertal vallokaler svårt att hinna med att granska förtidsrösterna innan röstmottagningens avslutades klockan 20.00. Det kan inte uteslutas att fler förtidsröster hade granskats om röstlängderna varit delade. Denna möjlighet bör därför övervägas till nästa valår.

Matleveranser

Lunch, smörgåsar, kaffebröd och kaffe levererades av kommunledningskontoret under valdagen till samtliga vallokaler. Maten beställdes av en cateringfirma. Betyget var mycket högt med 4,3 av 5 möjliga. Väljare med specialkost var dock inte lika nöjda då vissa leveranser uteblev medan en del förpackningar saknade märkning. Till nästa valår bör det därför särskilt kontrolleras att specialkostbeställningarna fullföljs.

Leverans och hämtning av materiel till vallokalerna

I årets val upphandlades leverans och hämtning av valmaterielen till och från vallokalerna. Leverantören var PostNord. Uppdraget utfördes inte utan kritik. Det handlade dels om att viss materiel inte levererades inför valdagen, dels att hämtningen påbörjades en dag senare än vad som var bestämt och dels av att en del materiel lämnades kvar i vallokalerna. Kommande valår bör

leveranserna istället skötas av personal på kommunledningskontoret. Bättre förutsättningar borde därmed ges för en smidigare logistik när leveranserna sköts av personal som känner verksamheterna.

Röstmottagare och röstmottagning

Rekryteringsförfarande

Rekryteringen av röstmottagare i årets val utgick från tre grupper: förtroendevalda, tjänstemän och allmänheten.

I likhet med föregående valår sändes förfrågningar till gruppledarna i kommunfullmäktige om att ”nominera” personer ur det egna partiet till röstmottagare. Att detta särskilda rekryteringsförfarande har förlorat sin relevans blev tydligt i årets val eftersom endast tre av sju partier i kommunfullmäktige lämnade nomineringar. Detta ledde till att vissa förtroendevalda, vars erfarenhet var värdefull att ta vara på i valarbetet, inte blev underrättade om att rekryteringen öppnat. Ett mer adekvat sätt att rekrytera förtroendevalda inför kommande valår förefaller därmed vara att kommunledningskontoret vänder sig direkt till de förtroendevalda med inbjudan att lämna intresse genom reguljär anmälan.

Tjänstemännen inbjöds att lämna intresseanmälan genom kommunens intranät. Detta visade sig vara ett tillräckligt effektivt sätt att nå den gruppen.

Allmänheten underrättades genom meddelande på kommunens hemsida, artikel i Danderydsaktuellt och genom inlägg på sociala medier. De två sista insatserna visade sig särskilt effektiva.

Responsen var mycket god med långt över 200 intresseanmälningar till de 120 uppdragen som röstmottagare på valdagen och de 25 uppdragen som röstmottagare under förtidsröstningen. Erfarenheten ger dock vid handen att det är viktigt att tidigt annonsera i Danderydsaktuellt och på sociala medier eftersom det kan ta tid att få in så många intresseanmälningar som krävs.

Rekryteringen av ordförandena var i likhet med förra valåret en utmaning. Det är svårt att finna röstmottagare med den erfarenhet och lämplighet som krävs för att utföra uppdraget och som dessutom har en vilja att ta på sig ansvaret som kan vara betungande. Ungefär en fjärdedel av denna grupp behövde därför direktrekryteras. Under avsnittet om arvodering nedan resoneras om huruvida höjt arvode kan utgöra en lösning på problemet.

Riktlinjer för rekrytering

Inför valet 2018 fattade valnämnden beslut om att politiker på valbar plats inte skulle få tjänstgöra som röstmottagare. Beslutet var i linje med den så kallade vallagskommitténs förslag (Statens offentliga utredningar, E-röstning och andra valfrågor, SOU 2013:24, s 17). Något lagligt hinder finns inte om att förordna politiker på valbar plats som röstmottagare. Kommittén lämnade heller inte något sådant förslag till ändring i lagen men uttalade att det fick anses befogat att en person som kandiderar på lista inte ska fungera som röstmottagare.

Valnämnden antog inte denna målsättning som ett tvingande krav vid rekryteringen. Bakgrunden var den svårighet som visade sig under föregående valår när det gällde att rekrytera ordföranden till samtliga uppdrag. Avsteg från målsättningen gjordes också i några fall under 2014.

I valet 2018 gjordes särskilda ansträngningar för att låta principen få genomslag. Detta lyckades fullt ut då samtliga röstmottagare var utanför valbar plats. Samma svårighet att rekrytera den sista delen ordföranden visade sig dock även denna gång. Särskilt komplicerat visade det sig bli när en

ordförande lämnade återbud kort inpå valdagen. Svårigheten att fylla sådana vakanser utgör en betydande sårbarhet i valarbetet varför den måste adresseras särskilt inför kommande val.

För valet 2018 antog valnämnden som en ny princip att flera personer från samma familj inte skulle få tjänstgöra på ett och samma röstmottagningsställe. Detta krav upprätthölls och beredde inte några nämnvärda problem.

Vidare eftersträvades den princip som valnämnden antagit om åldersspridning och en god balans mellan tidigare erfarenhet och nya röstmottagare. Detta innebar att ungefär hälften av röstmottagarna i vallokalerna hade tidigare erfarenhet medan den andra halvan aldrig tagit emot röster tidigare. Vad gällde åldersspridningen fick det till effekt att fler yngre röstmottagare rekryterades än tidigare valår.

Arvodesbelopp

Valnämnden höjde arvodesbeloppen för 2018 med 400 kronor för rollerna ordförande, vice ordförande och röstmottagare. Den främsta anledningen var att komma i fas med arvodesnivåerna i övriga länet. Eftersom det var ett nytt krav för 2018 att genomgå utbildning för att tjänstgöra som röstmottagare slogs ersättningen för genomförd utbildning ihop med grundarvodet.

Roll	Arvode 2014	Arvode 2018
Ordförande i valdistrikt	2800 kr exkl. 700 kr för utbildning	3 900 kr inkl. utbildning
Vice ordförande i valdistrikt	2500 kr exkl. 700 kr för utbildning	3 600 kr inkl. utbildning
Röstmottagare	1800 kr exkl. 700 kr för utbildning	2 900 kr inkl. utbildning
Lokalansvarig	2800 kr	2 800 kr

Nivåer bedöms adekvata med undantag för arvodet för ordföranden. Som redan påpekats är ordföranden den svåraste rollen att besätta. När en ordförandevakans uppstod nära inpå valdagen stod det också klart att en vice ordförande har begränsade ekonomiska incitament att anta en ordföranderoll. Detta samtidigt som ordföranderollen inte bara innebär ett betydligt större ansvar att axla utan också ökad arbetsbörda i och med att det är ordföranden som möblerar vallokalen på lördagen innan valdagen.

Slutsatsen inför nästa val blir att ett övervägande bör göras om ordförandearvodet kan höjas.

Bemanningen i vallokalerna

Valnämnden beslutade att ha samma bemanning som i valet 2014, det vill säga sex personer per vallokal varav fyra alltid skulle vara på plats vid varje tillfälle. Under valdagen blev det dock uppenbart att högre bemanning var berättigat i åtminstone en vallokal.

Att samtidigt ta emot röster, granska förtidsröster, hålla koll på kön, dela ut valsedelskuvert och kontrollera ordningen i valsedelställen blev en utmaning i många vallokaler. I flera fall ledde det till att förtidsrösterna inte hann räknas vilket innebar att rösträkningen drog ut på tiden under valdagsnatten. Av enkätsvaren framgår att många röstmottagare fick avstå raster för att hinna med arbetsuppgifterna.

Från enkätsvaren är det dock svårt att dra några klara slutsatser om vilka vallokaler som var i klart behov av extra röstmottagare. Uppgifterna i enkäten är något motstridiga vad gäller denna fråga.

Erfarenheterna från valdagen ger dock vid handen att Träffpunkt Enebyberg och Danderydsgården hade behov av extra röstmottagare. På Träffpunkt Enebyberg blev läget som tidigare påpekats så kritiskt att en extra röstmottagare fick sändas ut som förstärkning. De båda vallokalerna i Danderydsgården hade också svårigheter att klara av arbetsuppgifterna med den befintliga bemanningen. Till nästa val bör bemanningen ses över i vilka fall den kan utökas till sju röstmottagare.

Valsedlar

Valsedelsutdelning

Av vallagen följer att det på ett röstmottagningsställe eller i ett utrymme intill detta inte får förekomma propaganda eller annat som syftar till att påverka eller hindra väljarna i deras val.

Valnämnden antog därför ett riktmärke om tio meter för hur nära valsedelsutdelare fick befinna sig från ingången till röstmottagningsställena. Partierna gavs på så sätt ett och samma avstånd att förhålla sig till. Förhoppningen var också att ge bättre förutsättningar för likabehandling av partiernas valsedelsutdelare.

Av enkätsvaren framgår å ena sidan att valsedelsutdelarna i regel skötte sig väl och höll det avstånd som de anvisats. Å andra sidan rapporterade röstmottagarna att det var svårt att få tid till att kontrollera av avstånden hölls.

Slutsatsen är att beslutet att anta en avståndsregel hade en klart positiv verkan.

Påfyllning av valsedelstall

I enlighet med valnämndens instruktion tillät inte röstmottagarna att partierna själva fyllde på i valsedelställen. Bakgrunden till ställningstagandet är att det enligt vallagen är röstmottagarna som ansvarar för ordningen på röstmottagningsstället och därmed också för ordningen på valsedlarna. Det bör därför endast vara röstmottagare som fyller på valsedelställen. Dessutom talar erfarenheten för att vissa partirepresentanter tar sig friheter med att sortera om i valsedelställen efter eget tycke vilket förstås inte är godtagbart.

Att röstmottagarna tyckte att det var svårt att kontrollera valsedelställen framgick i enkäten där detta moment gavs det lägsta betyget av samtliga frågor med 3,9 av 5 möjliga. Att ge röstmottagarna bättre stöd i detta avseende i valet 2019 blir därför viktigt.

Utbildning

Nytt för valåret 2018 var ett formellt krav att ha genomgått utbildning för att få tjänstgöra som röstmottagare. Detta krav upprätthölls också strikt.

Sex utbildningstillfällen ordnades om två timmar vardera. Fyra utbildningstillfällen hölls för röstmottagare som tjänstgjorde under valdagen. Röstmottagarna som arbetade med förtidsröstningen utbildades vid ett tillfälle. Slutligen hölls ett uppsamlingsheat, dels för reserverna och dels för de som inte kunnat komma på något av de ordinarie utbildningstillfällena. I några undantagsfall ordnades individuella expressutbildningar när inga andra alternativ stod att finna.

Lokalen som valdes för utbildningen var ”Tranholmen” i Mörby Centrum eftersom många röstmottagare har svårt att ta sig till Djursholms slott.

En kritik som lämnades i utvärderingen av valet 2014 rörde ett bristande praktiskt perspektiv i utbildningen. Därför gjordes särskilda ansträngningar för att göra utbildningen mer konkret med fokus på röstlängdsföring, blanketter, omslag, kassar med mera. En hel del valmateriel förevisades under utbildningen. Metodfrågan underströks i och med att röstmottagarna uppmuntrades att använda valmyndighetens handledning för att lösa frågor som uppstod i vallokalen. Manualen höll i år en mycket hög kvalitet med redogörelse för samtliga relevanta moment och tydliga flödesscheman.

Röstmottagarna gav utbildningen ett högt betyg: 4 av 5 möjliga. Dock lämnades önskemål om en ännu mer praktisk utbildning. Återkommande synpunkter rörde önskemål om att få öva på förekommande moment såsom rösträkning och granskning av förtidsröster med mera. Flera röstmottagare efterfrågade en längre utbildning.

Det kan konstateras att övning på praktiska moment är svårt att hinna med i en utbildning som är två timmar lång. Om praktiska övningar ska tillkomma måste utbildningen förlängas eller ske vid flera tillfällen. Eftersom utbildningen redan tar betydande resurser i anspråk är det tveksamt om sådana önskemål kan tillgodoses. Dock ska det praktiska perspektivet inte underskattas och det bör vara utgångspunkten när utbildningen ska planeras inför det kommande valåret.

I efterhand står det klart att utbildningen hade behövt vara tydligare vad gällde valsedlarnas placering i valsedelställen. Detta moment gicks igenom men utan illustrerande bilder eller foton som dessutom hade behövt finnas i vallokalerna. Andra punkter där utbildningen hade behövt vara klarare gällde dels hur förtidsröster granskas och dels hur röstlängdsföraren och röstmottagaren som lägger ner kuverten i urnan skulle ha varit placerade i förhållande till varandra. Bristerna bör åtgärdas inför valet 2019.

Förtidsröstningen

Sedan många valår tillbaka i tiden har Danderyds kommun anordnat förtidsröstning i biblioteken i Djursholm, Enebyberg och Stocksund samt i kommunens kontaktcenter Information Danderyd i Mörby Centrum. Då lokalerna bedömdes vara förenliga med vallagens krav ifråga om lokalisering, tillgänglighet, värdeneutralitet, avskildhet och öppethållande beslutade nämnden att nyttja dem även i valet 2018.

Antal röstande

Valåret 2018 såg en minskning av antalet förtidsröstande i Danderyds kommun. Totalt rörde det sig om en nedgång om 315 röstande vilket motsvarar en tillbakagång på dryga tre procent jämfört med 2014. Minskningen gick emot rikstrenden som låg på en åttaprocentig ökning.

Vad som legat bakom nedgången är vanskligt att fastslå. En del av förklaringen torde dock vara hänförlig till ett fel som begicks vilket ledde till att det på samtliga röstkort i Danderyds kommun angavs att den närmaste förtidsröstningslokalen låg i Mörby Centrum. Detta oavsett vilken del av Danderyd väljaren var bosatt i. Det kan därför antas att vissa väljare avstod från att förtidsrösta. Det går även att anta att ett antal väljare styrdes över till röstmottagningsstället i Mörby Centrum till resultatmässig nackdel för röstmottagningen på de lokala biblioteken.

Samtidigt bör det konstateras att ökningen av antalet väljare i Information Danderyd ”endast” uppgick till knappa två procent – ett utfall som ligger en bra bit under rikssnittet. I detta sammanhang bör också en annan omständighet uppmärksammas, nämligen att antalet röstande i Information Danderyd minskade med nästan 400 sista veckan jämfört med sista veckan 2014. Det finns därmed anledning att anta att 2018 såg ett ändrat väljarbeteende i Danderyds kommun med

fler väljare som valde vallokalen framför förtidsröstning. En annan faktor som kan ha hämmat antalet röstande är öppettiderna i Information Danderyd som var betydligt mindre generösa än 2014.

Den verkligt stora nedgången i mottagna förtidsröster gällde dock Stocksunds bibliotek som såg en nedgång på 19 procent. Antalet röstande var särskilt låg i början av förtidsröstningsperioden då det vissa dagar endast kom tio personer för att rösta.

Lokal	RKL-val 2014	RKL-val 2018	Skillnad mot 2014	Skillnad mot 2014 enbart sista veckan
Djursholms bibliotek	1751	1736	-15	43
Enebybergs bibliotek	1237	1273	36	75
Information Danderyd	5533	5638	105	-395
Stocksunds bibliotek	866	702	-164	-58
Totalt	9664	9349	-315	-335

Öppettider

Förtidsröstningens öppettider 2018 matchade bibliotekens och kontaktcentrets reguljära öppettider. Undantaget var söndagar då kontaktcentret var stängt men då förtidsröstningen var öppen. Enligt vallagen ska det alltid finnas ett öppet röstmottagningsställe varje dag under hela förtidsröstningsperioden. Nytt lagkrav för i år var att förtidsröstningen under valdagen skulle hållas öppen lika länge som vallokalerna, det vill säga från 08.00 till 20.00.

Djursholms bibliotek			Enebybergs bibliotek		
Måndag:	11:00 – 19:00	(8 timmar)	Måndag:	11:00 – 19:00	(8 timmar)
Tisdag:	11:00 – 17:00	(6 timmar)	Tisdag:	11:00 – 19:00	(8 timmar)
Onsdag:	11:00 – 17:00	(6 timmar)	Onsdag:	11:00 – 19:00	(8 timmar)
Torsdag:	11:00 – 19:00	(8 timmar)	Torsdag:	11:00 – 19:00	(8 timmar)
Fredag:	11:00 – 17:00	(6 timmar)	Fredag:	11:00 – 16:00	(5 timmar)
Lördag:	11:00 – 15:00	(4 timmar)	Lördag:	11:00 – 15:00	(4 timmar)
Söndag:	Stängt		Söndag:	Stängt	
Information Danderyd (Mörby Centrum)			Stocksunds bibliotek		
Måndag:	08:00 – 19:00	(11 timmar)	Måndag:	11:00 – 17:00	(6 timmar)
Tisdag:	08:00 – 17:00	(9 timmar)	Tisdag:	11:00 – 17:00	(6 timmar)
Onsdag:	08:00 – 17:00	(9 timmar)	Onsdag:	11:00 – 19:00	(8 timmar)
Torsdag:	08:00 – 17:00	(9 timmar)	Torsdag:	11:00 – 17:00	(6 timmar)
Fredag:	08:00 – 17:00	(9 timmar)	Fredag:	11:00 – 17:00	(6 timmar)
Lördag:	11:00 – 15:00	(4 timmar)	Lördag:	Stängt	
Söndag:	11:00 – 15:00	(4 timmar)	Söndag:	Stängt	
Valdagen:	08:00 – 20:00	(12 timmar)			

Sett i efterhand var öppettiderna mindre optimala. Denna slutsats stöds också av enkätsvaren från röstmottagarna som var kritiska. Den största bristen låg i att röstmottagningen i Information Danderyd stängde redan klockan 17.00 de flesta dagar. Detta kan jämföras med valet 2014 då röstmottagningen i regel pågick till klockan 19.00. Många väljare förtidsröstade på väg hem från arbetet vilket resulterade i ett högt tryck efter klockan 16.00. Det går således att konstatera att det rådde en diskrepans mellan öppettiderna och väljarnas behov. Lärdomen till nästa val blir därmed tydlig: öka öppettiderna i Information Danderyd till 19.00 på vardagar.

Annorlunda förhöll det sig med Stocksunds bibliotek och i viss mån även Enebybergs bibliotek. Där var antalet röstande i början av förtidsröstningsperioden väldigt låg. Detta samtidigt som vallagen stadgar att minst två röstmottagare ska tjänstgöra samtidigt vilket i praktiken innebär att bemanningen blir tre röstmottagare. Inför nästa valår bör därför öppettiderna ses över för att uppnå en bättre matchning i förhållande till när väljarna faktiskt går och röstar.

Valdatasystemet

Röstmottagarna hade på samtliga röstmottagningsställen för förtidsröstning tillgång till dator med åtkomst till Valportalen, Valmyndighetens valdatasystem, med vilket det var möjligt att generera och skriva ut dubblettröstkort för samtliga röstberättigade i landet. Tjänsten efterfrågades i betydande omfattning av väljare och gjorde stor nytta.

Tjänsten fungerade väl, dock med det undantaget att endast en del av röstmottagarna hade tillgång till den från dag ett. Detta berodde på att en specifik licens behövde installeras på varje dator för varje röstmottagare, vilket innebar att tjänsten inte kom igång förrän efter ett par dagar efter att förtidsröstningen dragit igång. Slutsatsen till nästa valår blir därför att åtkomst till valdatasystemet bör förberedas i god tid innan förtidsröstningsperiodens start.

Bemanning av förtidsröstningen

Till följd av att vallagen från och med valet 2018 stadgar ett krav om minst två tjänstgörande röstmottagare under röstmottagning av förtidsröster behövde grundbemanningen sättas till tre personer. Detta för att inte riskera att röstmottagarna skulle behöva stänga ner röstmottagningen under raster eller vid oförutsedda händelser. Erfarenheterna av valet och röstmottagarnas enkätsvar talar för att bemanningen var fullt tillräcklig om inte i överkant på biblioteken i Djursholm, Enebyberg och Stocksund.

På röstmottagningsstället Information Danderyd innebar dock väljartillströmningen att bemanningen inte räckte varför den fick utökas till minst fyra personer och ibland fem. Detta gällde särskilt den sista veckan av förtidsröstningsperioden. Väljartillströmningen fluktuerade dock under dagarna. En tydlig uppgång av väljare skedde i regel mellan 11.00 och 13.00 varefter den gick ner för att sedan öka igen efter 16.00. Grundbemanningen i Information Danderyd bör därför i fortsättningen utgå från fyra röstmottagare med extra förstärkning om en till två röstmottagare under den sista veckan innan valdagen.

Transport och förvaring av mottagna förtidsröster

Inför valet 2018 skärptes vallagen vad gällde säkerhetskraven för att transportera och förvara förtidsröster. Kommunledningskontoret gjorde bedömningen att det inte var lämpligt, vare sig ur säkerhetsmässig eller resursmässig utgångspunkt, att kommunen skulle sköta sådan transport eller förvaring i egen regi. Sådana uppgifterna bör skötas av någon som har tillräckliga resurs- och säkerhetsmässiga förutsättningar samt erfarenhet av värdeposthantering. Uppdraget upphandlades och i likhet med tidigare val tilldelades det PostNord AB.

Under förtidsröstningsperioden hämtade PostNord samtliga förtidsröster efter stängningsdags enligt ett körschema. I de fall då röstmottagarna inte hunnit färdigt med rösträkning och administration väntade PostNords personal tills det var klart för överlämning. Röstmottagarna gav ett högt betyg, 4,6 av 5 möjliga, vad gällde samarbetet med PostNord. Slutsatsen är att detta moment fungerade mycket väl och utan anmärkningar.

Ambulerande röstmottagning

En nyhet för 2018 var insatsen ambulerande röstmottagning som ersatte kommunal budröstning. Ambulerande röstmottagning innebär att två särskilt förordnade röstmottagare genomför röstmottagning av förtidsröster hos väljare som på grund av ålder, sjukdom eller funktionsnedsättning inte har möjlighet att ta sig till ett röstmottagningsställe. Även om skillnaden mot den tidigare insatsen kommunal budröstning inte är stor i praktiken medförde lagändringen att betydligt fler röstmottagare vände sig till kommunen för att få hjälp att rösta i sitt eget hem.

I valet 2018 fick 19 väljare hjälp med ambulerande röstmottagning. Betydligt fler förfrågningar än så inkom dock till kommunledningskontoret, men eftersom många hade möjlighet att ordna med budröstning valdes detta alternativ i ett antal fall. Tre tjänstemän på kommunledningskontoret utförde den ambulerande röstmottagningen. Denna styrka visade sig något snävt tilltagen och påfrestningen blev betydande när många förfrågningar inkom sista veckan innan valdagen. Lärdomen inför kommande valår blir att utöka antalet ambulerande röstmottagare för att bemöta efterfrågan.

Förtidsröstning i särskilda lokaler

Valnämnden har skyldighet att se till att röstmottagningsställets lokalisering, tillgänglighet och öppethållande ger väljarna goda möjligheter att rösta. En utmaning består i att ge tillräckliga möjligheter att rösta för personer som på grund av funktionsnedsättning, ålder eller sjukdom har svårigheter att ta sig till en vallokal eller förtidsröstningslokal. Av denna anledning genomförs så kallad institutionsröstning på omsorgsboenden och sjukhus i kommunen.

Inför valet 2018 visade Danderyds sjukhus, Svalnäs äldreboende, Birgittasystrarna, Annebergsgården, Stocksundsgården och Tallgårdens äldreboende stort intresse för att anordna röstmottagning. Antalet röstande sjönk dock i förhållande till tidigare valår med 35 röstande vilket motsvarar en minskning på 13 procent.

Institution	Antal röstande 2014	Antal röstande 2018	Skillnad mot 2014
Annebergsgården	33	28	-5
Birgittasystrarna	27	27	0
Danderyds sjukhus	49	33	-16
Stocksundsgårdens äldreboende	32	27	-5
Svalnäs äldreboende	96	105	9
Tallgårdens äldreboende	40	22	-18
Totalt	277	242	-35

Valdagen

Arbetet på valdagen tog sin början klockan 07.15 då ordförandena samlades på Djursholms slott för att hämta röstlängder och förtidsröster. Denna utlämning försenades dock eftersom leveransen av förtidsröster från PostNord dröjde. Samtliga ordföranden kom dock iväg i tid till vallokalernas öppnande. Valnämnden samlades på slottet för att sedan göra besök i vallokalerna i syfte att stödja och ge råd. På valkansliet fanns under hela dagen en bemanning om tre administrativ personal inklusive valsamordnare och därutöver en till två vaktmästare.

Röstmottagarna hörde av sig kontinuerligt över telefon med frågor som rörde röstmottagningen. Kontakt kunde tas via valnämndens jourtelefon, till valsamordnaren eller till valnämndens ordförande. Vanliga frågor rörde valsedlars placering, väljares rösträtt samt hantering och granskning av förtidsröster. Efter omkring 15.00 blev antalet samtal och frågor färre.

Ett antal leveranser gjordes till vallokalerna dagen, kvällen och natten när valmateriel fattades. Under eftermiddagen ringde Täby kommun angående en förtidsröst som hamnat i fel kommun. Rösten hämtades av personal och togs om hand till onsdagsräkningen.

Totalt uppstod tre vakanser som kunde fyllas från gruppen av reserver som var sex till antalet. Därutöver sändes en extra reserv ut till Träffpunkt Enebyberg som hade svårt att klara av arbetsuppgifterna på grund av den stora tillströmningen av väljare.

Under förmiddagen visade det sig att det i ett antal vallokaler rådde förvirring gällande hur valsedlarna skulle placeras i valsedelställen. Problemet löstes genom att valnämnden instruerade på plats och senare genom ett riktat utskick till samtliga röstmottagare med ett foto på en korrekt valsedelsplacering.

En annan fråga var hur valnämnden kunde bistå de vallokaler som hade högst väljartillströmning med att hålla god ordning i röstmottagningen. Som redan nämnts skickades en extra reserv till Träffpunkt Enebyberg. Därutöver sändes extra valsedelstall och valskärmar till Danderydsgårdens vallokaler vilket bidrog till att minska köerna.

Röstmottagarna gav ett gott betyg om 4,4 av 5 möjliga för kontakterna med valnämnden under valdagen. Dessutom upplevde röstmottagarna att det gick lätt att komma i kontakt med valkansliet och gav i denna del betyget 4,6 av 5 möjliga.

Mottagningen av rösterna på valdagsnatten skedde på Djursholms slott. Mest anmärkningsvärt för årets mottagning var hur sent rösterna lämnades in. De flesta kom in efter midnatt varav den sista omkring klockan 03.45. Den vanligaste orsaken förefaller ha varit svårigheter att hinna med att granska förtidsrösterna i tid.

Onsdagsräkningen

Valnämndens preliminära rösträkning, vanligen kallad onsdagsräkningen, genomfördes den 12 september. Förrättningen gick väl utan nämnvärda svårigheter och avslutades strax innan klockan 17.00. Hälften av styrkan om tolv personer bestod av tjänstemän och andra halvan av valnämndens ledamöter och ersättare. I kommande val bör bemanningen under onsdagsräkningen inte vara lägre än tolv personer.

Sammanfattande slutsatser att ta med inför kommande val

- Se över alternativ till vallokalen Träffpunkt Enebyberg
- Öka bemanningen i valdistriktet Västra Enebyberg med en röstmottagare
- Öka bemanningen i Information Danderyd med en till tre personer
- Se över i vilken mån bemanningen i övriga vallokaler behöver utökas, främst vallokalerna i Danderydsgården och Brageskolan
- Se över hur köerna kan kontrolleras bättre i de vallokaler som delar entré
- Utöka valsedelställen till minst två i samtliga vallokaler
- Se över om utrymmena i vallokalerna tillåter att valsedelstall kan placeras med lämplig avskärmning
- Fortsätt använda framtagna karta i A0-format över valdistrikt, vallokaler, adresser och fastigheter i kombination med digital karta som ska kunna nås över nätet
- Överväg delade röstlängder för att ge bättre möjligheter att hinna granska förtidsrösterna innan röstmottagningen avslutas
- Kontrollera i högre omfattning att specialkost levereras till rätt lokal och med korrekt märkning
- När gruppen förtroendevalda ska rekryteras bör detta göras med ett utskick direkt till berörda istället för att gruppledare ska nominera personer
- Överväg att höja arvudet för valdistriktens ordföranden
- Anta ett tvingande krav om att röstmottagare inte ska få vara med på valbar plats
- Tydligare undervisning om korrekt placering av valsedlar i valsedelställen
- Tydligare undervisning om hur förtidsröster ska granskas i vallokalerna
- Tydligare undervisning om hur röstlängdsföraren och röstmottagaren som lägger ner kuverten i urnan ska vara placerade i förhållande till varandra
- Utöka öppettiderna för förtidsröstningen på Information Danderyd i Mörby Centrum till klockan 19.00 på vardagar
- Se över öppettiderna i början av förtidsröstningsperioden på biblioteken i Stocksund och Enebyberg för bättre matchning när väljare faktiskt går och röstar
- Säkra i god tid innan förtidsröstningen drar igång att Valmyndighetens valdatasystem fungerar på samtliga datorer för samtliga användare
- Öka bemanningen av särskilt förordnade ambulerande röstmottagare

Samuel Larsson
Valsamordnare